

ÖTÜKEN

DEDE KORKUT DESTANI

Prof. Dr. Necati Demir

YAYIN NU: 1416
KÜLTÜR SERİSİ: 829

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-605-155-818-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50 • [0212] 293 88 71 - Faks: [0212] 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Çalık

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Karakış Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika Numarası: 12531 Tel: [0212] 444 62 18

İstanbul - 2019

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik
çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı
yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz
ve yayımlanamaz.

PROF. DR. NECATİ DEMİR 20 Nisan 1964'te Ordu'ya bağlı Ulubey ilçesinin Kumanlar köyünde doğdu. Kumanlar İlkokulu (1974), Ordu Fatih Ortaokulu (1977), Ordu Fatih Lisesi (1980) Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü (1987) mezunudur.

Yüksek lisansını Cumhuriyet Üniversitesinde (1992), doktorasını Selçuk Üniversitesi'nde (1996) tamamladı. Gaziantep Sarılsalkım Ortaokulunda Türkçe öğretmeni (1987-1990), Sivas Cumhuriyet Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Cumhuriyet Üniversitesi'nde Türk Dili okutmanı olarak çalıştı.

13 Haziran 1996'da Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bölümüne yardımcı doçent olarak atandı. 30 Kasım 2000'de doçent, 9 Şubat 2006'da profesör oldu. Yüzu aşkın kitabı ve yüzu aşkın makalesi bulunmaktadır. Bu kitaplarından dört tanesi Harvard Üniversitesi'nde, yirmi yedi tanesi Almanya'da, bir tanesi Avusturya'da, bir tanesi de Danimarka'da yayımlanmıştır.

1996-2010 yılları arasında Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar bölümünde öğretim üyesi ve bölüm başkanı olarak görev yaptı.

2010 yılında Gazi Üniversitesi'ne atandı. Hâlen Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	11
-------------	----

GİRİŞ

1.Dede Korkut Kitabı'nın Yazılış Zamanı	18
2.Dede Korkut Kitabı'nın Yazılış Yeri	19
3.Dede Korkut Hikâyelerinin Konuları	20
4.Dede Korkut Destanı'nda Mekân.....	23
5.Dede Korkut Destanı'nda Zaman.....	24
6.Türk Düşünce Dünyasında Dede Korkut	25

BİRİNCİ BÖLÜM

YAZILI KAYNAKLARDA DEDE KORKUT

Ulu Han Ata Bitiği'nde Dede Korkut	39
Kitab-ı Oğuzname-i Türkî'de Dede Korkut	42
Kayı Yabgu Han Boyu	48
Dede Korkut Destanı (Topkapı Nüshası).....	60
Kuzu Yayı Han Boyu.....	72
Ali'nin Han Olması ve Şah Melik Konusu	95
Salur Ögürçik Alp ve İnkeş Oğlu Salur Kazan Boyu.....	101
Yazicioğlu Ali Teverih-i Âl-i Selçuk'ta Dede Korkut	109
Ali-Şir Nevayî Nesayimü'l-Muhabbe Min Şemayimi'l-Fütüvve'de Dede Korkut	110
Bayatî - Câm-ı Cem-Âyin'de Dede Korkut	111
Bayburtlu Osman Teverih-i Cedit-i Mir'at-ı Cihan'da Dede Korkut	113
Buharalı Hafız Derviş Ali Çengî Tuhfetü's-Sürûr'da Dede Korkut	115
Kul Ata Leylâ-Mecnun Mesnevisi'nde Dede Korkut	116

İKİNCİ BÖLÜM

DRESDEN, VATIKAN VE TÜRKMEN SAHRA YAZMA NÜSHALARINDA DEDE KORKUT

Dede Korkut Destanı Giriş.....	119
Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanı.....	124
Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Destanı.....	138
Kam Püre Bey'in Oğlu Bamsı Beyrek Destanı	155
Kazan Bey'in Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Oluşunun Destanı	183
Duha Koca Oğlu Deli Dumrul'un Destanı.....	202
Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı.....	211
Kazılık Koca Oğlu Yikenek Destanı	227
Basat'ın Tepegözü Öldürmesi Destanı.....	234
Begil Oğlu Emren'in Destanı Uşun Koca Oğlu Segrek Destanı	255

Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Kurtarması Destanı.....	265
İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olması ve Beyrek'in Ölmesi Destanı.....	276
Dede Korkut Kitabı'nın Türkmen Sahra Nüshası Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi Destanı	284

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAZAKİSTAN VE TÜRKMENİSTAN'DA

DEDE KORKUT

Kazakistan'da Dede Korkut.....	293
Türkmenistan'da Dede Korkut.....	309

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜ KAYNAKLARDA DEDE KORKUT

Dede Korkut Destanı'nın Günümüzdeki İzleri.....	319
Açıklamalar ve Bilgi Notları	341
Sözlükçe.....	365
Kaynakça.....	371
Dizin	375

Bu alışmamı;
Dede Korkut Destanı konusunda
önemli çalışmalar yapan
Kilisli Muallim Rifat,
Fahtettin Kızıoğlu,
Muharrem Ergin,
Orhan řaik Gökyay,
Abubekir Ahmetcanovi Divayev,
Hamit Araslı,
Meti Köseyev ve
Cevat Heyet'in
aziz ruhlarına ithaf ediyorum.

ÖN SÖZ

Oğuz Türklüğünün tarihini yazmak için çıktığımız bu yolda pek çok sürprizle karşılaşmış durumdayız. Kaynakların yetersizliği, bizi her türlü yazılı ve sözlü metnin değerlendirilmesi mecburiyetine itmiştir. Dolayısıyla Oğuz Türklüğünün bütün destanlarının asıl kaynaklarını elde edip değerlendirmek macerası kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Aslında bu durum yolumuzu aydınlatırken, ayrıca renklendirmiştir de.

Bazı milletlerin hiç, bazılarının da birkaç destanının bulunması dik-kate alındığında, Oğuz Türklerinin çok zengin bir destan kültürüne sahip olduğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Geçen yıllarda Oğuz Kağan ve Oğuz Kağan Destanı hakkında geniş bir çalışma başlatmış idik. Bu kapsamda dünya üzerinde Oğuz Kağan ve Oğuz Kağan Destanı hakkında ne kadar el yazması kaynak var ise, (ulaşamadığım birkaç önemsiz nüsha hariç), hepsinin birer kopyasını elde ettik. Bir araya getirdiğimiz bu yazma kopyalarının tamamını yeni yazıya aktardık ve baskıya hazırladık.

Oğuz Kağan ve Oğuz Kağan Destanı hakkında çalışırken Dede Korkut konusu pek çok yerde ilgi çekici bir şekilde karşımıza çıkmıştır. Durum böyle olunca yeni rastladığımız bilgiler ışığında Dede Korkut ve Dede Korkut Destanı'nı tekrar değerlendirmek gerekmiştir. Ayrıca orijinal kaynaklarına dayalı olarak Türk destanlarının tamamının met-nini yayımlama gayretlerimiz çerçevesinde Dede Korkut Destanı başlıklı çalışmamız ortaya çıkmıştır.

Oğuz Türklüğünün en önemli destanlarından biri de, hiç şüphesiz, Dede Korkut Destanı'dır.

Dede Korkut, diğer adı ile Korkut Ata, Türklüğün derin hafızası-nın bir değeridir. Hakkında anlatılan efsaneler, söylediği özlü sözler, atasözleri, destanlar ve manzumelerin hepsi, işte bu Türklüğün derin hafızasının ürünüdür.

Dede Korkut ve Dede Korkut Kitabı, Türk dünyasının ortak kültür değerlerindedir.

Dede Korkut Kitabı hiç şüphesiz Oğuzname'dir veya Oğuzname'nin bir bölümüdür. Dede Korkut ise bu Oğuzname parçalarını tertipleyen, düzenleyen ve anlatan kişidir. Böyle olduğu için de, Oğuzname'nin bazı bölümlerinin adı Dede Korkut Hikâyeleri, bir başka söyleyişle Dede Korkut Destanı olmuştur.

Dede Korkut Kitabı veya Dede Korkut Destanı denilince şimdiye kadar akla ilk gelen, eserin Dresden ve Vatikan nüshaları idi. Elbette ki yine de eserin özü bu nüshalardır.

Dede Korkut Destanı ile ilgili bu çalışma yapılırken dünya kütüphaneleri yeniden taranmış, konu ile ilgili tespit edilen bilgiler çalışmaya ilave edilmiştir. Dolayısıyla Dede Korkut Destanı'na önemli bir miktarda eklemelerimiz olmuştur. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Yazılışı Köktürk Yazıtları'ndan önce olan *Ulu Han Ata Bitiği* başlıklı eserde yer alan Dede Korkut ile ilgili bölüm,
2. Tek yazma nüshası Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunan *Kitab-ı Oğuzname-i Türkî* adlı eserde yer alan Dede Korkut ile ilgili bölüm,
3. *Reşideddin Oğuznamesi*'nde yer alan Dede Korkut ile ilgili bölüm,
4. Tek yazma nüshası Topkapı Sarayı'nda bulunan, Topkapı Sarayı Oğuznamesi olarak bilinmekle beraber, başlıksız bir eser olan ancak *Dede Korkut Kitabı*'nın bir nüshası kabul edebileceğimiz eser,
5. *Oğuzname*'nin Kazan nüshası (Ebulgazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terâkime* adlı çalışması ile benzer) içinde yer alan ve Dede Korkut ile ilgili olan "Oğuz Kağan İlinin Yurtları, Yaşadıkları Yurtlarda Kaç Yıl ve Ne Şekilde Oturdıkları ve Türkmen Diye Nasıl Ad Verildiğinin Anlatılması" başlıklı bölüm,
6. *Oğuzname*'nin Kazan nüshası (Ebulgazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terâkime* adlı çalışması ile benzer) içinde yer alan ve Dede Korkut ile ilgili olan "Ali'nin Han Olması" başlıklı bölüm,
7. *Oğuzname*'nin Kazan nüshası (Ebulgazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terâkime* adlı çalışması ile benzer) içinde yer alan ve Dede Korkut ile ilgili olan "Salur Ögürçik Alp" başlıklı bölüm,

8. Cem Sultan'a sunulmak üzere Hasan bin Mahmud el-Bayatî tarafından yazılmış *Câm-ı Cem-âyin* adlı eserde yer alan Dede Korkut ile ilgili bölüm,
9. Bilim dünyasının yeni tanıdığı *Türkmen Sahra nüshasında* yer alan “Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi” başlıklı bölüm bu çalışmaya eklenmiştir.

Ayrıca Yazıcıoğlu Ali ve Ali Şir Nevayî'nin Dede Korkut ile ilgili verdiği bilgilere de çalışmamızda yer verilmiştir.

Bilindiği gibi Dede Korkut Destanı'nın mekânlarından biri de Aral Gölü çevresidir. Günümüzde bu bölge Kazakistan Cumhuriyeti'ne bağlıdır. Bildiğimiz kadarıyla, burada eski dönemlerde yazılmış Dede Korkut ile ilgili bir eser yoktur. Ancak Abdimalik Nisanbayev tarafından toparlanan ve yayımlanan efsaneler bulunmaktadır. Biz çalışmamızda bu efsanelere de yer verdik.

Türkmenistan'da Dede Korkut hikâyeleri özel bir çalışma konusudur ve müstakil bir çalışma gerektirmektedir. Biz bu çalışmamızda Dede Korkut ile ilgili Türkmenistan'da anlatılan ve Ata Rahmanov ile Nurmırad Esenmıradov'un yaptığı derlemelerden, Yusuf Akgül'ün çalışmasına dayanarak, dört tanesine de yer verdik. İleriki günlerde Dede Korkut'un Türkmenistan rivayetlerini müstakil bir çalışma olarak yayımlamayla planlamaktayız.

Son olarak, Dede Korkut'un bin yıllık serüveni yansısın diye onunla ilgili kendi derlememiz olan efsane ve hikâyeleri de çalışmamıza ekledik.

Türk toplumunun barış içinde ve düzenli hayat sürmesi için Dede Korkut'a atfedilen atasözleri de mevcuttur. Dede Korkut'un söylediği düşünülen bu sözler insanları bilgilendirmek, onların huzurlu yaşamasını sağlamak içindir. Bu sözleri de toparlayıp çalışmamızda yer verdik.

İlk kitabımdan itibaren tekrarladığım beyanıma bu çalışmada da yer vermek istiyorum. Bu çalışmalarını hazırlarken gözden kaçmış ilmî ve teknik hatalarımızın bulunmaması elbette mümkün değildir. Bu ilgi çekici eserde eksik bıraktığımız hususlar da olabilir. Hatalarımızın düzeltilmesi ve eksiklerimizin tamamlanması için konuya daha vâkıf olanların ve okuyucularımızın olumlu tenkidine muhtaç olduğumuzu belirtir, hatalarımızın iyi niyetimize bağışlanmasını temenni ederiz.

Bu kapsamlı çalışmayı yaparken meslektaşımızdan ve öğrencilerimizden yardım aldık. Reşideddin Oğuznamesi'ni Farsçadan Türkçeye değerli dostum Prof. Dr. Ghadir Golkarian ile birlikte çevirdik. Kazan Oğuznamesi'ni değerli meslektaşım Dr. Öğretim Üyesi Özkan Aydoğdu ile birlikte yeni yazıya aktardık. Kazakistan'da anlatılan Dede Korkut ile ilgili rivayetleri Abdimalik Nisanbayev, Türkmenistan'da anlatılan Dede Korkut ile ilgili rivayetleri Yusuf Akgül'ün çalışmalarından yararlanarak topladık. Son olarak, bu çalışmanın tashihini Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Fikriye Demir ile değerli öğrencim Esra İpek yaptılar.

Ötüken Neşriyat'ın değerli genel müdürü Ertuğrul Alpay ve editörü Ayşegül Büşra Çalık bu eserin hazırlanması sırasında benimle heyecanımı paylaştılar.

Katkısı olan herkese ayrı ayrı teşekkür borçlu olduğumu özellikle belirtmek isterim.

Ümitköy / Ankara, 23 Nisan 2019

Prof. Dr. Necati DEMİR

GİRİŞ

